

در گفت‌وگو با حسین الوندی

جای خالی تألیف ارزشمند در جشنواره رشد

حسین الوندی، مسئول گروه بررسی کتابهای علوم تجربی در هشتمین جشنواره کتابهای آموزشی رشد است. او به دلیل سالها فعالیت در بخش سامان‌دهی کتابهای آموزشی، به خوبی با چارچوبها، معیارها و ویژگی‌های این کتابها و همچنین کمبودها و پیشرفتها در این زمینه آشناست. الوندی معتقد است جای تألیفات ارزشمند در جشنواره رشد و در حوزه علوم تجربی خالی است، اما به طور کلی می‌توان گفت که این جشنواره در جهت ارتقای کیفی کتابهای آموزشی حرکت می‌کند و به طور نسبی به این هدف رسیده است.

■ از روند داوری کتابهای علوم تجربی برایمان بگویید.

□ در مرحله مقدماتی، کتابها توسط گروهی از داوران که برخی از آنها نیز همان اعضای گروهی داوری جشنواره هستند، داوری شدند و سپس برای داوری نهایی به دبیرخانه جشنواره ارسال شدند.

ما به منظور داوری نهایی، کمیته‌ای شش نفره تشکیل دادیم و در یک مرحله، همه داوران به طور جداگانه، همه کتابها را بررسی کردند. در این مرحله برخی کتابها حذف و برخی دیگر به مرحله دوم راه پیدا کردند. مثلاً در حوزه دانش افزایی، از نزدیک به ۴۰۰ کتابی که رسیده بود، حدود ۲۸ کتاب به مرحله دوم راه یافت.

در مرحله دوم، پرسش‌نامه ویژه‌ای تهیه شد و همه داوران بعد از این که، تک تک کتابها را با دقت زیاد بررسی کردند، مطابق آن پرسش‌نامه و جدول، به کتابها امتیاز دادند.

در مرحله سوم، مجموعه امتیازها و اظهارنظرها در جلسه‌ای مورد بحث و گفت‌وگو قرار گرفت. یعنی ما فقط به نظر و امتیاز داوران اکتفا نکردیم و نظرهای گوناگون داوران را در مقابل و تعامل با یکدیگر بررسی کردیم. در واقع دلایل امتیاز دهی هر یک از داوران را پرسیدیم و نهایتاً با تعدیلی که در این بحث و گفت‌وگوها پیش آمد، امتیاز نهایی را برای هر کتاب محاسبه کردیم.

در مرحله نهایی که مرحله چهارم بررسی بود، از میان شش کتابی که به عنوان نامزد دریافت جایزه انتخاب شده بودند، یک کتاب را به عنوان کتاب برگزیده و یک کتاب را هم به عنوان کتاب شایسته تقدیر تشخیص دادیم و به دبیرخانه جشنواره معرفی کردیم.

■ در بررسی کتابها چه شاخصهایی را مدنظر قرار دادید؟

□ شاخصها از قبل مشخص شده بودند، ولی با این همه نوآوریها و خلاقیتها، خودارزش‌یابی، یادگیری فعال، پرداختن به موضوعات جدید، توجه به نیاز دانش‌آموزان، داشتن کاربرد در زندگی در کتابهای کار و فعالیت، بی‌گیری روشهای علمی در کتابهای دانش افزایی و مهارتی معلمان، و توجه به ویژگیهای کتابهای درسی از جمله معیارهای مدنظر بودند.

بسیاری از کتابها در چارچوبی که ابتدا در اختیار داوران گذاشته شده بود، قرار می‌گرفتند و برخی از کتابها نیز جای بحث داشتند که البته اجتناب‌ناپذیر بود. مثلاً یکی از مواردی که به آن توجه می‌شد - معمولاً و در چارچوب داوری کمتر به آن توجه می‌شود - فیزیک کتاب بود. یعنی، کتابی که از لحاظ محتوا مورد توجه بود، اما به لحاظ فیزیکی، مانند انتخاب نوع قلم، رنگ و صفحه‌آرایی جذاب نبود، امتیاز قابل توجهی کسب نمی‌کرد.

مسئله‌ای که به خصوص در کتابهای ترجمه‌ای به چشم می‌خورد، غلط بودن محتوای کتاب بود. در مواردی این اشتباهها به قدری روشن بودند که بعید بود از سوی مترجم انجام شده باشند و به نظر می‌رسید، خود کتاب مشکل داشته است. مثلاً ما مجموعه‌ای را بررسی کردیم که ساختار، چارچوب و طراحی بسیار خوبی داشت، اما متأسفانه مترجم اشرافی بر موضوع نداشت و ساده‌ترین

ما

مجموعه‌ای را
بررسی کردیم که ساختار،
چارچوب و طراحی بسیار خوبی
داشت، اما متأسفانه مترجم
اشرافی بر موضوع نداشت و
ساده‌ترین مطالب علمی،
غلط ترجمه شده
بودند

مطالب علمی، غلط ترجمه شده بودند.

این قبیل نکته‌ها که در معیارهای داوری طرح نشده بودند متأسفانه، مترجمان چون فکر می‌کنند مطلب در حوزه ابتدایی و راهنمایی است، به خودشان اجازه می‌دهند که کتابها را ترجمه کنند؛ غافل از این که برای هرگونه ترجمه‌ای، حتی برای ترجمه کتابهای دوره‌های ابتدایی و

راهنمایی - به حداقل تخصص نیاز است و مطلب باید ویراستاری علمی شود.

متأسفانه در بسیاری از کتابها، به ویژه آنهایی که در حوزه دانش افزایی

بودند، این امر نادیده گرفته شده بود.

به همین دلیل، برخلاف میل باطنی ما، کتابی که ویژگیهای بسیار خوبی داشت و زحمت زیادی هم برای تولید آن کشیده شده بود، فقط به خاطر غلطهای علمی که به هیچ عنوان نمی‌توان آنها را ترویج کرد، از رسیدن به مرحله‌های بعدی باز می‌ماند.

جشنواره
در سالهایی که برگزار
شده، اثر گذار بوده است، به
طوری که ما در بررسی کتابها به
آثاری برخوردیم که بر یادگیری فعال
خودارزش‌یابی، صفحه‌آرایی مناسب
و حتی انتخاب عنوان مناسب تأکید
داشتند. همه اینها باعث شده‌اند که
ما امروز شاهد ارتقای کیفی
آثار هم باشیم

■ با این توصیفات، تحلیل کلی شما در مورد کتابهایی که بررسی

کرده‌اید، چیست؟

□ در مجموع می‌توان گفت، تعداد کتابها به لحاظ کمی در همه حوزه‌ها بیشتر

شده است.

در حوزه‌های غیردانش افزایی این افزایش بیشتر به چشم می‌خورد.

این موضوع نشان می‌دهد که جشنواره در سالهایی که برگزار شده، اثر گذار بوده است، به طوری که ما در بررسی کتابها به آثاری برخوردیم که بر یادگیری فعال، خودارزش‌یابی، صفحه‌آرایی مناسب و حتی انتخاب عنوان مناسب تأکید داشتند. همه اینها باعث شده‌اند که ما امروز شاهد ارتقای کیفی آثار هم باشیم.

اگر هدف جشنواره کتابهای آموزشی رشد، ارتقای کیفی این کتابهاست، می‌توان گفت که به طور نسبی به این هدف رسیده است و یا حداقل در مسیر تحقق این هدف عمل می‌کند. همه داورانی که با آنها همکاری داشتیم، به این موضوع اذعان داشتند. البته طبیعی است که هنوز به مرحله رضایت کامل نرسیده‌ایم. مثلاً هنوز کتابهای کار همه شبیه به هم هستند و خلاقیت چندانی در آنها به چشم نمی‌خورد. اما به طور کلی می‌توان ادعا کرد که ارتقای کمی و به خصوص کیفی اتفاق افتاده است.

نکته بعدی این است که هنوز ناشران، مؤلفان و مترجمان ما، به فکر سرمایه‌گذاری جدی در حوزه تألیف نیفتاده‌اند و هنوز ترجمه برای کار در حوزه علوم، راه ساده‌تری است که ظاهراً نیز زود به نتیجه می‌رسد. به اذعان داوران، جای تألیفهای ارزشمند در جشنواره و در حوزه علوم تجربی خالی است.

■ پس می‌توان گفت که در حوزه علوم تجربی، ترجمه بر تألیف غلبه دارد؟

□ بله. به خصوص در حوزه دانش افزایی که همه آثار ترجمه‌ای هستند. شاید یکی از علت‌های این موضوع آن است که ما تولید کننده علم نیستیم و به ناچار به ترجمه روی می‌آوریم. البته ترجمه‌ها همه با یکدیگر فرق دارند و به لحاظ توان مترجم، انتخاب کتاب - از نظر به روز بودن محتوا - صفحه‌آرایی و گرافیک در سطوح متفاوتی قرار دارند.

■ غیر از غلبه ترجمه بر تألیف، در میان کتاب‌های رسیده به جشنواره، چه کمبود دیگری را حس کردید؟

□ غلبه ترجمه بر تألیف مهم‌ترین مسئله است، و غیر از آن، در برخی حوزه‌ها، مانند دانش افزایی و مهارتی معلمان، دچار فقر هستیم، یعنی با توجه به وضعیت ضمن خدمت معلمان و نیز توانایی‌ها و خلاقیت‌هایشان، بسیار نیازمند کتاب‌های کمکی هستند و در این بخش واقعاً ناشران باید کار کنند. دبیرخانه جشنواره کتاب‌های کمک آموزشی رشد نیز باید به این موضوع توجه داشته باشند و شرایطی فراهم کنند که ناشران و نویسندگان به تولید کتاب برای معلمان روی آورند؛ البته نه به منظور دانش افزایی، بلکه بیشتر برای ارائه آموزش روش‌های تدریس و نیز تقویت مهارت‌های معلمان برای تدریس.

■ کتاب‌هایی که در جشنواره بررسی کردید تا چه حد برنامه‌های درسی را حمایت می‌کنند؟

□ ما به کتابی که در قالب برنامه درسی نباشد، امتیازی نداده‌ایم. به جرئت می‌توانم بگویم کتاب‌هایی که به مراحل بعدی رسیدند، در فضای برنامه درسی هستند. همان طور که می‌دانید، برنامه درسی مجموعه‌ای از دانستنی‌ها، مهارت‌ها و نگرش‌هایی است که دانش‌آموزان در زندگی روزمره به آن نیاز دارند. ما کتاب‌هایی را که در این فضا قرار می‌گیرند، بررسی می‌کنیم و اگر کتابی در این حوزه قرار نگیرد، شایسته بررسی نیست؛ چرا که اصلاً نمی‌توان نام کتاب کمک آموزشی را بر آن گذاشت.

البته پوشش برنامه درسی توسط کتاب‌های گوناگون، نسبی است. مثلاً کتابی به بُعد روشی برنامه توجه دارد و دیگری به بُعد محتوایی و هر دو نیز نسبتی از اهداف برنامه درسی را تأمین می‌کنند. ما در چنین فضایی کتابها را بررسی کرده‌ایم و می‌توان گفت اگر کتابی برگزیده شده، بیشترین ارتباط را با اهداف برنامه درسی علوم داشته است. بنابراین اگر کتابی در چارچوب برنامه درسی قرار نداشته، اصلاً مورد بررسی قرار نگرفته و طبیعتاً به مراحل بعدی هم راه پیدا نکرده است.

■ آقای الوندی، علت استقبال دانش‌آموزان و گاه معلمان، از کتاب‌هایی مانند

حل المسائل‌ها را چه می‌دانید؟

□ شاید یکی از علتهای این استقبال به فضای آموزشی ما برمی‌گردد. مثلاً امتحاناتی که تحت عنوان «امتحان ورودی» برای مدارس تیزهوشان و دیگر مدارس برگزار می‌شوند، فضایی ایجاد می‌کنند که معلمان باید دانش‌آموزان را برای ورود به این مدارس آماده کنند و والدین هم نگران محرومیت فرزندانشان از این گونه امتحانات هستند. طبیعی است که در چنین فضایی، مجموعه کتابهایی تولید می‌شوند که به صورت حل المسائل هستند.

این دست کتابها اگرچه برخاسته از یک نیازند، اما آن نیاز یک نیاز کاذب آموزشی است نه نیازی واقعی. برای ارتقای آموزش، این کتابها فاقد بار آموزشی هستند. البته ناگفته نماند که در این حوزه هم، برخی به تولید کتابهای کار روی آورده‌اند. این‌گونه کتابها تا حدودی، ارزشمند به شمار می‌آیند و از حل المسائل بودن صرف خارج می‌شوند. در واقع، محتوا و فعالیت‌های کتاب حالت فعال پیدا می‌کند. متأسفانه تعداد این قبیل کتابها محدود است.

در گروه ما، یعنی گروه بررسی کتابهای علوم تجربی، کتابهایی که با عنوان حل المسائل رسیده بودند، در مقام مقایسه با دیگر کتابها، رتبه نیاورند؛ چرا که اصلاً هدف برنامه درسی این نیست که کتاب درسی به کتاب پرسش و پاسخ تبدیل شود و بسیاری از این کتابها نیز در چارچوب برنامه درسی نیستند. از این گذشته، تعداد کسانی که قصد ورود به مدارس تیزهوشان و یا مدارس نمونه را دارند، محدود است، بنابراین این دست کتابها مشتریان چندانی ندارند. تعداد زیادی از دانش‌آموزان در مدارس معمولی تحصیل می‌کنند و نیازی به شرکت در امتحاناتی مانند امتحانات ورودی ندارند. بنابراین خود به خود از استفاده از حل المسائل‌ها بی‌نیاز می‌شوند. البته ممکن است برخی از معلمان نیز برای این‌که کار خودشان را ساده‌تر کنند، از این کتابها استفاده کنند، ولی همان‌طور که گفتیم، این کتابها بار علمی و آموزشی ندارند.

در بررسی کتابهای علوم تجربی، کتابهایی که با عنوان حل المسائل رسیده بودند، در مقام مقایسه با دیگر کتابها، رتبه نیاورند چرا که اصلاً هدف برنامه درسی این نیست که کتاب درسی به کتاب پرسش و پاسخ تبدیل شود و بسیاری از این کتابها نیز در چارچوب برنامه درسی نیستند